

EXTENSE ČESKOSLOVENSKÝCH VYSOKÝCH ŠKOL
V REPUBLICE ČESKOSLOVENSKÉ
SBÍRKA PŘEDNÁŠEK A ROZPRAV
ŘADA I

EXTENSE VYSOKÝCH ŠKOL PRAŽSKÝCH
REDIGUJÍ PROF. DR. MILOSLAV HÝSEK A PROF. DR. THEODOR KAŠPÁREK

1

PROF. DR.
JOSEF V. ŠIMÁK

O KNÍŽETI
VÁCLAVOVI

PRAHA 1929

NÁKLADEM JEDNOTY ČESKOSLOVENSKÝCH
MATEMATIKŮ A FYSIKŮ

Vydáno s podporou ministerstva školství
a národní osvěty

Všechna práva vyhrazena nakladateli

Tiskem Jednoty čsl. matematiků a fysiků
v Praze

O K N Í Ž E T I V Á C L A V O V I

S úctyplným dojetím vzpomínáme letos velebné památky tisíciletí úmrtí knížete Václava Svatého.

Bylo by dojistá žádoucnější, kdybychom mohli oslavovati jubileum radostnější, pyšnější, skutečné millennium založení a trvání českého státu. Jenže všechno naše vědění o tom, co předchází rok 929, je většinou povahy legendární, nemající určitého vročení, a má-li bezpečné datum, jest významu podřízeného; teprve vládou Václavovou vstupujeme na půdu zjištěné historie. Jenže ani z jeho doby nemáme spolehlivého data, krom právě tohoto roku úmrtí.

A také není dávno, co známe tento rok bez pochybnosti. Sic naše domácí prameny udávají právě datum zavraždění Václavova zcela určitě, jenže se ozvaly proti němu v starší kritice námitky. Ne sice co se týká dne, pondělí na zítří sv. Kosmy a Damiana, ale co se týká roku. Pondělí 28. září připadlo totiž na r. 929 a 935 a poněvadž Annalista saský má ve své kronice rok 931 (kterýž po něm přijali jiní, a z našich historiků Dobner i Dobrovský) a místo v kronice saského kronikáře Vidukinda — kde se mluví o knížeti českém r. 935, věrném a užitečném prý králi Jindřichovi, načež roku 936 vpadli Němci do Čech — se vykládalo na Václava, jehož zabití mělo býti vpádem trestáno, přijal v XVIII. stol. dějepisec Pubička rok 935; jeho se přidržel Palacký a po něm všichni další až do dob nejnovějších. Teprve moderní naše kritika vrátila uznání našim domácím pramenům a vyložila, že oním knížetem u Vidukinda nutno míti již Boleslava. Tím pominuly dřívější spory a máme rok 929 za prokázaný naprostou jistotou.

Církev arci, hledící víc k životu onomu, nežli tomuto, den mučeníctví, kdy se zrodil světec pro nebe, pokládá za oslavy nejhodnější; i není tedy divu, že tato památka byla zdůrazňována více než všechno ostatní. Bohužel krom tohoto data nic ze života Václavova není přesně vročeno, a tak, chceme-li míti pod sebou pevnou půdu, nezbyvá nežli se připojit k tomuto dni církevnímu.

Nicméně toto církevní datum má pro dějiny našeho vývoje důležitost daleko větší, než snad tuší někdo z nás, jenž nejso dobře informován a dívá se proto nedost právem na dávnou minulost s hlediskem dnešních, oné době docela cizích, se obává, aby účastí v tomto jubileu neublížil snad stanovisku svému pokrokovému. Té obavy se lze směle zhostiti, neboť není Václav jenom světec, byl i dobrý český kníže, přesahující svým významem daleko rámec své země i své doby. Jubileum svatováclavské jest vsutku i vzácnou upomínkou národní, ve Václavu Svatém uctíváme i vznik, vzrůst i dávnou sílu svého státu.

Pramenů dějepisné povahy pro dobu Václavovu současných domácích nemáme vůbec. O málo později z X. stol. jsou cizí annaly salcburské sv. Rudberta, garstenské a řezenské; z $\frac{3}{4}$ X. věku zmíněné *Res gestae Saxoniae* mnicha Vidukinda z kláštera Korvejského. Máme sice několik dat z té doby i v t. zv. „letopisech českých“, zlomku rkpu z konce XIV. věku, nalezeného v kapitulní knihovně bratislavské, ale popletených, takže jich nelze užívat s jistotou.

Vlastními zdroji jsou legendy, jež lze roztřídit i ve tři skupiny:

I. a) Staroslovanská obšírnější, která se však zachovala jen v pozdějším zpracování v prostředí ruském v rukopisech až ze 16. stol., a to ve 3 redakcích:

1. nejobšírnější, z rkp. t. zv. makarijského, sbírce to rozmanitých čtení, uspořádanou patriarchou Makariem ok. r. 1500, neboli v t. zv. Četji Miněích;
2. kratší v ruk. rumjancevském, jež objevil Vostokov;

3. ve výtazích, jež došli ve 3 glagolských rukopisech: římském ze stol. XIV., lublaňském a noviljanském ze stol. XV.

Nově všecky vydal prof. Pastrnek v Věstn. Kr. Č. spol. nauk. 1903.

Tato legenda byla psána v Čechách od některého kněze z okolí Václavova brzo po r. 929; je prostá, nijak neidealisující; zná pouze 1 zázrak.

- b) Staroslovanská kratší, rovněž jen v Četji Miněích zachovaná, asi $\frac{1}{4}$ rozsahu prvé, majíc o mnoho míň, a jen o některé drobnůstky víc.
- c) K nim se druží cizí latinská legenda, složená ok. r. 990 od italského mnicha Vavřince z kláštera na Monte Casino, docela jiného rázu a obecnější, ale má některé vlastní dobré zprávy, jež asi uslyšel Vavřinec od někoho z Čech z průvodu sv. Vojtěcha, jenž v tomto klášteře nějakou dobu žil.

I I. skupina, latinská se počíná vypravováním o vládě kníž. Spytihněva a líčí Drahomíř, máti Václavovu, jako pohanku.

- a) První z ní bylo skládání vzniklé ok. r. 950 v Čechách, ztracené, zachované však ve dvojím zpracování:
  - 1. původu bavorského („Crescente fide christiana“) skoro z téže doby;
  - 2. původu českého, mladší, zach. v rukopise XIV. stol.
- b) Domácí legenda, složená krasořečnický, ale rovněž ztracená. Užil jí však Gumpold, bisk. mantovský, k obšírnému, velmi květnatě psanému dílu svému, ok. r. 990.
- c) „Oportet nos fratres karissimi“, původu italského, ok. r. 1100.
- d) z Crescente fide, Gumpolda a j. nezn. pomůcek, vznikla snad ještě na konci X. stol. legenda staroslovanská, kterou objevil v Rusku r. 1904 prof. Nikolskij; velmi zajímavá, ale těžko srozumitelná, v rkp. XVI. stol.

III. Potom přichází obšírné líčení příhod českých od časů pokřtění přes život sv. Ludmily k době Václavově, t. zv. Kristián. Druhdy bylo pokládáno za falsum XIV. stol. Prof. Pekař vystoupil s důkazy, že je vskutku původním sepsáním mnicha Kristiana z X. věku. Veliký spor o to není ještě ukončen, ale přece i odpůrci uznávají, že dílo vzniklo aspoň ve XII. stol.

Legend pozdějších si nelze všimati, ježto jsou jen odvozeny z těchto starých.

Ještě pak se pojí k legendám václavským legendy o sv. Ludmile, krátká staroslovanská z Četji Miněi a o něco delší latinská t. ř. Menckenova „Fuit in provincia Boemorum“, jež se obě shodují, měvše asi základem jednu a touž ztracenou předlohu staroslovanskou, rovněž z X. stol.

Teprve z těchto pramenů legendárních a některých neznámých sestaveny příběhy doby Václavovy v kronice Kosmově z poč. stol. XII a t. ř. Dalimila z poč. stol. XIV.

Doba liberální legendami prostě pohrdala jako bezcennými bigotními slátaninami; pro nás to veliká škoda, ježto právě proto byly vydány velmi nedostatečně. Novější kritika si jich zase velmi váží, ježto lépe chápe jejich význam. Jsou bezcenné, hledá-li se v nich historické sepsání, ale tohoto účelu neměly, nýbrž pedagogický, aby na určitých osobnostech ukazovaly, nikoli, jakým kdo byl, nýbrž jako příklad, jakým by kdo býti měl. Skutečně události se tedy zpracovaly k tomuto cíli, podle jistých pravidel, a opředly více méně smyšleným ideálním výzbrojem. Jinak však z látky ponecháno všecko, co tendenci vzdělávací nepřekáželo. A proto právě jsou legendy přes všecko svoje přetváření skutečnosti materiálem neobyčejně cenným a pro odborníka, který dovedl proniknouti tím nánosem lfidla a pozlátka, i také zdrojem velmi užitečným.

Jaký význam tedy má vláda Václavova? Vlastně, co víme neb aspoň čeho se domýšlíme o tomto úsvitu českých dějin ve století IX. a X.? — V době, kdy se na našem jihovýchodě vytvářel stát Moravský, Českého

státu asi ještě nebylo. Lze se domýšleti, že dnešní Čechy rozděleny byly (obdobně jako Slované polabští) ve 3 národní skupiny a každá z nich opět v několik knížectví. Na jz. snad národ, jehož součástí byli Dudlěbi, sahající možná až do Alp k němu pravděpodobně náleželo asi 6 knížat v Chýnově, Dudlěbích, Netolicích, Práchni, Plzni, Žatci; uprostřed Čechové, nejméně o dvou knížectvích v Praze a Kouřimi, na východě Chorvati s knížaty v Chrudimi, Hradci a snad na neznámém hradě v Boleslavsku.

Na severním okraji zasahovaly sem větve srbské — Chbané, Děčané, Ljutomirici, Lemuzi; byli-li knížata v Pšově, pozdějším Mělníce, Čechy či Srby, nelze rozhodnouti.

Knížectví tato málokde spolu souvisela. Většinou oddělena byla ohromnými pomezními hvozdy, jimiž i obvod celé země byl otočen. V Čechách východních se již počínaly na hořických Chlumech, při ústí Úpy, na soutoku Orlic. Sever Čech od Krkonoš přes Ještěd a Bezděz, i také střed od hor Tepelských přes Brdy a vysočinu Českomoravskou dělil Čechy od Dudlěbů a Chorvatů; od těch také bažiny labské.

Obyvatelstva nelze hádati více nad $\frac{1}{2}$ milionu duší, takže knížectví mělo jen několik tisíc příslušníků.

Nepředstavujeme si předky své jako lid holubičí, libující si v tiché idyle, aniž obdařený nějakou samorostlou kulturou. Děti přírody, primitivní, stále ještě více lovci a pastýři než zemědělci, nejnižších forem společenských; sic neobyčejně nadaní, ale v tom směru ještě neprobuzení, pod vládou tělesných chťiců a vášní.

Krutý osud vrhl je, rozdrobené a slabé, na okraj rozlehlé říše germánské, zcelené od několika věků již mocně krví a železem na veliký stát, toužící po dalším rozpjatí. Najítí přiměřený poměr k tomuto vnucenému sousedství byl příkaz železné nutnosti zachování života; především bylo potřeba času, sesílení, sdružení.

Zprvu se zdálo, že se tento sdružovací pokus podaří od moravského východu, ze země Mojžírovy, potom Rastislavovy a Svatoplukovy. Na neštěstí vpád

Maďarů jako klín na vřdycky rozrazil Slovanstvo západní a východní, a pak nezbylo, než orientace na západ. A když zahynula říše Velkomoravská, úkol ten připadl knížatům českým.

Podobá se však, že vlastní dílo sjednocovací se odehrálo již před tím v IX. věku, za okolností nám blíže neznámých. Pověst o Neklanu a Vlastislavu lúckém zachycuje nejspíše podání skutečnosti, jak si kníže lúcký podmanil Děčany a Ljutomírice a sám podlehl výboji knížete českého.

Pšovsko se asi sňatkem Lidmiliným spojilo s Prahou. A přijímá-li r. 845 čtrnácte knížat českých v bavorském Řezně křest a tím i nad sebou bavorskou ochranu, nelze v tom skutku viděti horlivosti křesťanské. nýbrž snahu o získání pomoci, patrně knížat jihočeských, tísněných od severu tlakem sousedů, kterémuž patrně podlehl, když vpád Němců do Čech potom neměl úspěchu. Ještě r. 872 se v jiném boji jmenuje 5 knížat, vedle nichž se však připomíná ještě „Gorivei“, jenž snad byl jim vrchním náčelníkem. Není snad bez významu rčení v legendě potomní, že knížectví Bořivojovo se šířilo, od té doby, co se stal křesťanem. Potom se však všichni Čechové dostali pod moc Svatopluka moravského a když se z ní po jeho smrti vymkli r. 895 a hledali posilu v Bavorsku, jmenují se už jen 2 knížata: Spytihněv a Vitislav. Spytihněv je syn Bořivojův, Vitislav — toto jméno se objevuje mezi oněmi 5 knížaty již r. 872 — jest pravděpodobně panovník knížectví východočeského, jemuž vládl o 50 let později rod Slavníkovců. Více knížectví poč. X. stol., jak se zdá, v Čechách již nebylo.

O Spytihněvu nic potom nevíme, nežli, že založil kostel sv. Petra na Budči a zemřel snad r. 905, snad r. 915 ve věku 40 let. Do jeho vlády (zemřel-li r. 905) by spadala dvojí událost zahraniční: asi r. 906 příval maďarský zhubil oslabenou říši Velkomoravskou, jež zmizela, a r. 911 úmrtím posledního krále z rodu Karlovců, Ludvíka Dítěte, se rozpadla říše Východofranská v patero vévodství.

Obě ty příhody měly neobyčejnou důležitost v histo-

rii světové, ale naprosto nevíme, jak zasáhly do sousedních Čech.

Vratislava, jenž se ujal panování po smrti Sptyihněvově, nazývá slovanská legenda knížetem velikým a slávou ctěným. Jest-li to pouhá legendární fráze anebo odraz skutečnosti? Pak by se mohlo vykládati, že snad hájil úspěšně země své, snad před útoky maďarskými, o nichž ovšem ničeho není povědomo.

Jinak však bylo na západě, ač ani tu nevíme o ničem s jistotou. Říše Franské již nebylo, ale na její místo vstoupil díl její, mocné vévodství Bavorské, pod vévodou Arnulfem, jež již prve jménem říše vykonávalo dozor nad Čechy. Není však stopy o politickém poměru mezi oběma státy v této době, ani o přátelském, ani o nepřátelském. Jediná zmínka v leg. slovanské, z níž by bylo lze dovozovati uznávání vrchního panství bavorského v Čechách, že totiž vévoda (Arnulf) byl pozván k vyhlášení syna Vratislavova za příštího knížete, nejmenuje pozvaného a je tak nejasna a zkomolena, že nestačí. O jedné věci však pochyby není, církevně stály Čechy i tehdy pod biskupem řezenským; Vratislav založil na hradě Pražském chrám sv. Jiří, u něhož byli kněží z Řezna svěcení; z těchto styků lze přece jen souditi, že vedle vrchnosti církevní byla uznávána i vrchnost politická.

Vratislav měl za manželku Drahomíř, dceru knížete stodorského z plemene baltických Luticů, která však již také byla křesťankou. Narodili se jim 3 synové a 4 dcery, kteréž potom vdali do jiných rodů; jednu z nich Přibislavu uvádí potom t. zv. legenda Kristianova jako vdovu; nekritičtí spisovatelé později spletli s bl. Zdislavou, paní na hradě Lemberce, a vyhlášovali za kněžnu chorvatskou.

Synové sluli Vjačeslav, Boleslav (což značí totéž, větší sláva) a Sptyihněv. Ten žil ještě, když Václav nastoupil na trůn, ale ničeho není o něm povědomo.

Vjačeslav, Václav se narodil ok. r. 907. Ještě jako pacholík byl podroben slavnostnímu jakémus obřadu, ale co se tu stalo, je opravdovou záhadou. Stslov. legenda vypravuje o tom ve dvou docela rozdílných čteních.

Jedno, stručnější, v rkp. rumjancevském, dī prostě a výslovně, že byl Václav postřižen a požehán v přítomnosti biskupově — tento zvyk postřižení vlasů se dāl u synů knížecích na Rusi ve třech letech, v Polště v sedmi letech. Byl by to doklad o postřižení i u nás, arci jediný, a poněvadž se mysliło, že by něm. biskup lat. obřadu se nebyl toho účastnil, objevil se dohad, že jím byl některý biskup slovanský, zbylý z Moravy po pádu říše.

Druhé však čtení rkp. makarijského nic nemá o postřižení. Dī za to něco zcela jiného, že Vratislav byl stár a bál se smrti. Chtěl syna prvorozeného učiniti nástupcem i pozval k tomu biskupa Notaria a knížete, který tehdy byl v jeho oblasti.

Tomuto druhému čtení dává nyní kritika přednost a zamítá první; že prý totiž ruský vzdělavatel české legendy zaměnil asi západní birmování za východní postřižení, jehož v Čechách nebylo; Notaria má za podbiskupa řezenského, knížetem Arnulfa.

Nicméně nelze tomuto výkladu jen tak zhola přisvědčiti. Zpráva ta je jednak zmatená; ač výslovně dī, že hosté byli zváni k nastolení, o tomto obřadu se pak nezminí, nýbrž o jakémsi požehnání na stupních oltáře, tedy snad birmování; ač praví, že se Vratislav bál již smrti, píše potom, jak žil ještě déle. Jednak je zpráva i klamná, neboť z jiné legendy víme, že Vratislav zemřel 13. února 921 u věku 33 let, nebyl tudíž stár.

Které čtení z těchto dvou se navzájem vylučujících je původnější a které porušeno, o tom je spor, jehož zatím nelze rozřešiti, dokud nebudou shledány ještě jiné texty této legendy a přesně stanoven jejich poměr.

Prvního vzdělání došel Václav (o Boleslavu se nic nedí) u své báby kněžny Ludmily, slynoucí zbožností a milosrdenstvím, kteráž patrně od smrti Bořivojově přebývala u synů na hradě Pražském, majíc však také svůj věnný majetek, k němuž náležel hrad Tetín nad Berounkou. Jakého způsobu bylo toto vzdělání, dī stsl. legenda výslovně. Ludmila (ač je pochybeno, přijala-li křest z rukou sv. Methoda) zachovávala — třebaž Čechy už příslušely k latinské diecéssi řezenské, obřad slovanský, měla patrně u sebe i kněze tohoto způsobu a také

některá písmata; na nich dala vnuka svého nyní učit. Jest otázka, není-li legenda i zde přepracována v Rusku víc, nežli lze přimnouti. Dí-li se dál, že Václav rozuměl potom i knihám slovanským i řeckým, poslednímu rčení dojista nelze věřiti.

Vychování u Ludmily trvalo nejspíše jen v útlem dětství Václavově. Potom otec poslal synka na Budeč, kde kněz Venno měl učení latinské. Nesmíme si představovati toto učení jako školu v našem smyslu, ani zase, jako by tam Václav byl učen sám jediný. Bylo to vskutku vyučování sborové, tedy kolika pocholíků pospolu, ale učili je tam liturgickému zpěvu, latin. chorálu gregoriánskému k bohoslužbě, především žalmům, jež jim předříkávali a předzpěvovali, nazpaměť i zpívati; jednomu to z prostředků, jímž církev se snažila národy sjednotiti ve svém lůně. Naučil se Václav všemu dobře a rád pak i žalmy zpíval.

Nežli dospěl v jinošství, umřel mu otec, a poněvadž Václavu nebylo ani 15 let, kdy po západním řádě se mohl sám ujíti panování, připadla správa země matce jeho Drahomíři; rozumí se, sama sebou, nikoli nějakým usnesením sněmu nebo rady, čehož vůbec nebylo.

Podobá se, že Ludmila, syny milovaná a lidem vysoce ctěná, byla první osobou na dvoře, což snad snášela Drahomír za života Vratislavova, ale nyní, když byla vladařkou, dotýkala se tato přednost těžce její hrdosti. Ludmila, pozorujíc to, ustoupila jí a uchýlila se na Tetín, kde žila vzpomínkám, pobožnosti a dobrým skutkům. Ale patrně i tam požívala stará kněžna daleko větší úcty nežli mladá, prudká a vášnivá vladařka, a tu nezdrotná žárlivost nedala ani Drahomíři spáti. Našly se arei ihned ochotné stvůry, které Drahomír jen v záští podněcovaly, nadějíce se, svedou-li ji k čemu, že jim odtud vykvete nejlepší užitek. Zvláště dva z předních — teprve Kristian je zve Tuňa a Gomoň — prý vlastní vychovanci Ludmilini — se kněžně nabídli, že ji zbaví nenáviděné soupeřky. S ozbrojenou četou vypravili se 15. září 921 na Tetín, vlámali se do hradu a v noci do ložnice kněžny — zvěděla prý o tom i připravila se k smrti, přijmouc po zpovědi tělo a krev páně z rukou

svého kněze Pavla (což jest asi dodatek legendární) — a tu ji zardousili v noci o 1 hodině jitřní. Čeled' pak pohřbila ji při hradním kostele; dály se pak tu hned potom zázraky, a tu Drahomiř dala vystavěti nad hrobem chrám sv. Michala, aby se jemu tyto divy připisovaly, v čemž se však její úmysl nezdařil. Později Václav dal tělo své báby přenést do Prahy a pohřbiti u sv. Jiří.

Drahomiř uchvátivši statky Ludmiliny, odměnila se skvěle vrahům, a ti pak nabyli vynikajícího postavení u dvora. Ale zpyšněli brzo i proti ní, takže je pojala v zášti a pomýšlela, jak se jich zprostiti. Zvěděvše o tom, hledali spásu v útěku. Tuň se zachránil útekem, druhý byl chycen a zabit, a vyvražděn po krutém zvyku všecken jejich rod.

Krvavé násilí kněžnino, jakkoli se tehdy všichni třásli před vůlí knížecí, dojista vládu její neupevňovalo; vznikaly zmatky a bouře, snad musila i hověti svým jiným pomocníkům. A ježto Václav po vzoru báby své šel cestou zbožnosti a dal se vésti kněžími, okolí Drahomiřino počalo se báti, aby jim docela nepodlehl, i překázeli mu všemožně v obcování s nimi.

Rozháranost vlády Drahomiřiny mohla lákati sousedy. Nedávno zvolený nový německý král Jindřich saský měl ještě plno starostí doma, ale k r. 922 zpravuje nás kronika suchou zprávou, že Arnulf bavorský táhl na Čechy.

Proč, jest otázka, na niž nemáme odpovědi. Dobýval-li nadvlády nad Čechy, oslabené r. 911? Již bylo řečeno, že toho třeba nebylo, když Čechy uznávaly vrchní jeho moc. Táhl-li někomu na pomoc? — Uvádí se domněnka, že snad mezivládí užili vévodové kouřimští a uchvátili kus panství českého, poněvadž později sahá jejich území až ke Zbraslavi. — Nebo vytrhl, aby učinil v Pražském knížectví pořádek, svrhl Drahomiř a dosadil Václava? Nic o tom nevíme.

Došlo vskutku k nějaké bouři v Čechách, dít slov. legenda „Rozbujněli se pak mužové čeští a povstali proti sobě, neboť kníže byl mlád.“ — Ale těžko uhodnouti, kdy to bylo.

Rozvíření poměrů lze ještě znamenati, když Václav

došed let — nejméně aspoň 15 — se ujal panování. Asi v l. 923—4. Ihned zbavil vlivu ty, kdož dosud byli u dvora u vesla, a vybral si rádece nové. Avšak ti zase chtěli docela potlačit padlou vládu, i namlouvali knížeti, že matka s oběma bratřími strojí mu úklady.

Uvěřil tomu Václav v prvním překvapení i vypověděl matku na Budeč, kdež patrně byla i hlídána. Ale brzy se přesvědčil, že jí ublížil, i povolal ji nazpět, smířil se s ní a žili pak v srdečné náklonnosti. I matka ho milovala a těšila se z jeho dobrých činů.

Jedna legenda stsl. vypravuje, že se Václav oženil a měl potom syna Zbraslava. Nebylo by to nic zvláštního u knížete, i u věku tak mladém, ale zpráva jest osamocena a nejasná, možná, že jest nějakým omylem. Jiné zprávy o manželství Václavově ničeho nevědí.

Bylo-li Václavovi dříve překáženo v jeho snahách bohuľibých, nyní se jim mohl oddati volně. O ideální stránce těchto tužeb povím dále; prakticky rozuměl tomu tak, že se snažil, aby byl jednak sám co nejdokonalejším knížetem v duchu křesťanském, jednak aby se lidu dostalo co nejvíce poučení o pravdě boží. Především volal sem učitele víry (jichž ovšem nebylo lze žádati odjinud nežli z Němec) a hleděl je dary získati k horlivé práci apoštolské; sháněl také knihy čtení božího a zakládal kostely. Výslovně víme arci jen o jediném, který však nad ostatní dřevěné měl vynikati ušlechtilým dílem od kamene — na hradě Pražském.

Není proč nevěřiti zprávě, že tento svůj úmysl oznámil biskupu řezenskému (ač o dovolení k tomu žádati nepotřeboval). Chrám tento měl býti posvěcen patronu bavorskému a zároveň tehdy českému, sv. Emeramu, jehož tělo v Řezně odpočívá; teprve později nastala změna.

Zbožné tužby nepřekážely nijak knížeti v povinnostech vladařských. I legendy se zmiňují o něm, že sedal pilně na soudech a dbal ve všem spravedlivosti, pečoval též o vojsko a dával mu nejen nejlepší zbroj, ale i pěkné šatstvo. Byl pak i šťastným vítězem v boji, jež podnikl s knížetem kouřimským.

O tom mluví velmi stručně legenda Kristianova; podrobnosti, které se obyčejně vypravují, má teprve až po 300 letech t. zv. Dalimil, jenž knížete zve Radislavem, jeho zemi Zlickem, místo boje Žitomíří. Není pochyby, že pověst časem vzrostla. Legenda líčí počín kouřimský jako vzpouru, Dalimil jako svévolný výboj; výklad naší doby tomu chtěl, že Václav a nikoli Radslav vystoupil útočně, ježto prý je Žitoměř na půdě zlické. O tom však podle známých poměrů XIV. věku nemůžeme rozhodovati pro století X.

Je však zajímavý rozdíl. Kdežto u Dalimila sám Václav hned navrhuje souboj knížat, aby se ušetřilo lidu, legenda bez rozpaků praví, že nejdříve z obou stran bylo dosti krveprolití a teprve potom usneseno rozhodnouti soubojem. Odmyslíme-li zázrak — jež i lze vysvětliti — je zjevno, že kníže kouřimský podlehl, třebaže byl poté přijat za milost, arci pod vrchní vládou Václavovou.

O jiných bojích Václavových nevíme. Sic arabský zeměpisec Mas'udi uvádí Vandžslava jako knížete Dudlěbů. Ti potom r. 981 jsou pod panstvím Slavníkovců. Bohužel nelze této exotické zprávy nijak výhodně užiti.

Je však viděti, že mladistvý kníže měl na péči nejen osvětu a humanitu, nýbrž dovedl býti i rázný a chopiti se meče, bylo-li třeba. A k těmto známkám dobrého vladaře můžeme připojiti, že Václav projevil i smysl neobyčejně praktický též po stránce národohospodářské. Co se druhdy přičítalo až Boleslavovi, přísluší — podle nejnovějších výzkumů — zásluhou prý již jemu; počal raziti první českou minci po způsobu franském.

Nesmíme si arci představovati, že se tím uvádí do země nějaký obchodní zvláštní ruch, že oběžný peníz se stává již trvalým tržním platidlem místo výměny věcí; peněz ještě dlouho se užívá jen na placení berní aneb větších poplatků — také peníz Václavův je primitivní ruční ražby —, ale přece je to první počátek důležitého hospodářského zařízení. Nutno pomysliti, že předcházela přece aspoň nějaká organizace těžby rud stříbrných a jejích zpracování, potom založení mincovny a

její úpravy, tedy něco, co pro dávné ty doby nutno nazvati velikým pokrokem. A oceňme, že je to první mince vůbec v zemích slovanských.

Péče o vnitřní upevnění a povznesení země, kterou Václav přes mládí své tak horlivě prováděl, nebyla ve sporu se snahou o udržení míru. Václav asi správně vážil nepoměr svých sil a přemoc sousedních Bavor a hleděl udržeti dosavadní dobrý poměr k nim. Nelze pochybovati o tom, že Čechy uznávaly svou závislost, vév. Arnulf se asi také spokojil tím pouhým uznáním. neboť o nějakých službách, poplatcích, povinnostech k němu není ani zmíněčky. Avšak rok 929 přinesl velikou a nebezpečnou změnu.*)

Král Jindřich I. saský v deseti letech svého panování — obnovil někdejší svrchovanost královskou nad vévody i sousedy; aby měl k tomu vnější klid, neostýchal se platiti Maďarům velikou daň. Ze ssutin rozpadlé říše Východofranské vyvstala nová, ještě silnější říše Německá. Arnulf bavorský byl nucen krále uznati, byť i za veliké ústupky. Jenže Jindřichovi nestačila již vrchní moc podle jména v krajinách, kde vévodové přímo nevládli, tedy nad knížaty slovanskými, chtěl míti úvazky tužší. Podmaniv si již prve Slovary polabské, vtrhl snad na jaře r. 929, doprovázen Arnulfem, do země České.

Je z toho zjevno, že Václav odepřel požadavkům Jindřichovým, neboť jest vyloučeno, aby oba, král i Arnulf, vpadli nepřátelsky do státu, s nímž Bavyry měly nejlepší shodu, bez této příčiny.

Výprava německá se nedála bez bojů. Vidukind praví o Jindřichovi, že přitáhl až ku Praze, hradu Čechů, annály fuldské, že mocné Čechy přemohl; salcburské a garstenské, že král a vévoda zvítězili.

Nevíme, odkud a kudy německá vojska táhla. Poněvadž prameny jen bavorské mluví o účasti Arnulfově, kdežto saské kroniky jen o Jindřichovi, jest možná, že

*) Za tisku této stati uveřejnil prof. Pekař v Č. Čas. Hist. pojednání, v němž dokazuje, že následující boj se nedál proti Václavovi, nýbrž až proti Boleslavovi. Prokáže-li se tento výklad, pak ovšem bude potřebí hořejší vývody změnit.

byla výprava dvojí, ze Sas a z Bavor. Je pak patrné, že Václav odřekl se podrobíti a že se bránil. Kdo jen poněkud zná poměry českého válčení v starých dobách, ví, že jediná obrana Čech po 300 let byla v pomezním hvozdu, nevpustiti nepřítele do země; pronikl-li touto přirozenou hradbou, bývalo vždycky zle. Tato obě vojska přitáhla až ku Praze, a dí-li Vidukind, že Jindřich Prahu a krále jejího vzal v svou moc, je tu doklad, že kníže Václav byl v Praze obležen a nucen se podrobíti. Podlehnutí přesile po statném odporu není hanou; potom kníže učinil, co jediné mohl; nic jiného mu nezbývalo.

Jeví se tudíž Václav i tu zprvu sebevědomým panovníkem, potom statečným obráncem vlasti, třeba nešťastným. Ale hned potom se osvědčuje i dobrým a úspěšným státníkem.

Poněvadž podrobení Čech se stalo ostrím meče, byly i následky vskutku horší. Václav byl nucen nyní přijmouti patrně léno, jehož známkou bylo uznávati krále za svého pána, platiti roční poplatek (o jehož míře se však nic neví, 120 volů a 500 hr. jest až z doby Břetislava I.), jezdit ke dvoru královi do říše; ovšem zachovávat s říší mír, ne-li dokonce válečně pomáhati.

Jenže následky přemožení mohly býti ještě horší — vizme, co se stalo s knížaty Slovanů polabských. Král mohl ztenčiti moc Václavovu, mohl odtrhnouti od Čech knížectví Kouřimské, rozdrobiti i Slovanů české. Že se nic z toho nestalo, že se spokojil pouze lénem, bylo jistě nemalým politickým úspěchem Václavovým. Dosáhl tudíž vyrovnání s říší a záruku klidu pro budoucnost za podmínky poměrně výhodné.

Ostatně tento nový poměr k Německé říši nepřinášel jen újmy, nýbrž i jisté výhody. Býti manem králů, jemuž se podroboval i Arnulf, nebylo dojista hanou, byla to nyní autorita vyšší nežli bavorský vévoda; vztahy k Bavorsku se nyní patrně rozvázaly. Český kníže již nemusil se stavěti pod Bavorsko, nýbrž vedle nich, téměř na též stupeň. A potom manský poměr zajišťoval lenníku i ochranu vrchního pána a nárok na pomoc v době nebezpečné, což nebylo tehdá věcí nepatrnou.

KNIHOVNA

Jezdili-li potom Václav opravdu k saskému dvoru, jak vypravují pozdní legendy, líčící úctu, jaká mu tam byla prokazována i od krále, arci nevíme. Aspoň jednou k přijetí léna a utvrzení úmluv jistě tam dojel.

Smír s králem Jindřichem byl též provázen dary s obou stran, a tu si prý Václav místo jiných klenotů vyžádal sv. ostatek, rameno sv. Víta, patrona saského. Ať se stalo hned poprvé nebo později, relikvie se vskutku knížeti dostalo a kníže ji daroval svému kostelu, ještě nedostavěnému. Tím podnětem chrám, určený prve světcí bavorskému, přezván potom ke cti sv. Víta.

Zatím došel let i Boleslav, mladší bratr Václavův. Byl sice také vychován Ludmilou, ale prudkou vášnivostí svou se zdál býti více po matce.

Obyčejně se praví, že byl Boleslav údělným knížetem pšovským. Ale to je výklad moderní, předpokládající, že Boleslav vládl s toho místa, kde sídlil a jež po něm jméno vzalo. Není ovšem jisto, leží-li Stará Boleslav v někdejší Pšovsku, a jest otázka, proč by nesídlil na Pšově, pevnějším a tvrdším nežli nížinná Boleslav.

Kosmas — o 200 let pozdější — vypravuje jako doklad Boleslavovy násilnosti, že si vynutil krvavým násilím na svém lidu, aby mu tu postavil hrad neobyčejným způsobem, dílem římským. Ale ani on, tím méně starší prameny nenazývají Boleslava knížetem, jen bratrem knížete Václava, a nejstarší legendy neznají ani hradu Boleslavě, jen pouhý dvůr, a nic nevědí o jeho stavění; historka Kosmova není tudíž právě nejvěrohodnější.

Praví-li pak legendy, že byl Boleslav bratru svému poddán, zdá se tím spíše, že vůbec nikde samostatným pánem nebyl, nýbrž měl jen statek pro svou výživu — jak blízko je Boleslav Praze! — a tím spíše lze vysvětliti si jeho toužení po moci, které neměl vůbec.

V Boleslavi bydlila snad i s mladším synem máti Drahomíř, majíc tu svůj dům.

Panování Václavovo se dojísta nelíbilo všem. Ti, kdož pozbyli jeho nastoupením moci, sotva se s ním usmířili; jeho přízeň a zvláště štědrost, prokazovaná

kněžím (z nichž asi většina byla cizího původu), mohla snadno buditi závist, řevnivost, ba nedůvěru. poněvadž většinou nechápali podstaty jeho snah. Také život jeho, křesťansky ukázněný, třeba se nijak nevyhýbal radostem světským, — ale byl dalek dřívější a jinde obvyklé dvorské nevázanosti, bujných hodokvasů a marnotratného plýtvání —, nenacházel právě souhlasu; vykřičeli ho proto, že je kněžími zkažen. K tomu mohlo přistoupiti i jeho vyrovnání s Němci, jakkoli bylo vnuceno neúprosnou nezbytností; méně střízliví, radikální nezkušenci a horlivci snad přičítali v tom vinu knížeti. Nelze konečně odmítati ani možnosti, že se někde tajil i odpor proti křesťanství vůbec.

Nemohouce však najíti proti Václavu jiné zbraně, uchýlili se k Boleslavovi, vědouce, že nekráčí po cestách bratrových a že je sžírán touhou po moci a vládě. Ale ani tu se nespokojili pouhým sočením, nýbrž svedli Boleslava lží, jako druhdy Václava. Poslali k němu prý řkouce: „Jestliže nás neuposlechněš a dříve nezabiješ bratra svého, on tebe chce zabíti; my tobě přejeme a tebe více chceme nežli jeho“.

Uvěřil jim, a poněvadž se v Praze neodvažovali, dohodli se, že vylákají Václava ven do Boleslavě. Pozval tudíž Boleslav bratra na posvácení. Chrám na jeho dvoře — ježž patrně už před tím sám vystavěl — byl zasvěcen sv. Kosmě a Damianovi, jichž památka připadla na den 27. září, neděli.

Václav přijel s nevelkou družinou. účastnil se bohoslužby a po ní chtěl zase odejeti. Ale bratr jej snažně prosil, aby ostal na hody, žeť je uchystáno dobré pití — zjevno z té nepatrné poznámky, že Václav jím nepohrdal. I dal si říci, ostal a vsed na koně, počal si hráti a se veseliti i s družinou na dvoře Boleslavově. Při tom ho kdosi varoval před chystaným úkladem, ale kníže neuvěřil. A ten celý den pili a se veselili u Boleslava. A Václav večer skončil hody přípitkem sv. Michalu.

V noci potom, když se již kníže odebral na lože, sešli se spiklenci, pozvavše i Boleslava, ve dvoře jednoho z nich, Hněvsy, aby se radili, jak by pána svého zahubili. Řekli: „Půjde na jitřní, tehdy ulovíme ho.“

Když pak bylo ráno, zvonili na jitřní. Václav uslyšev zvon řekl: „Sláva Tobě, Pane, že jsi mi dal se dočkati tohoto jitra.“ A vstav, obul sandály, umyl si líce a šel na jitřní. I dostihl ho Boleslav ve vratech. Václav ohléd se pravil: „Dobrý's nám byl včera hospodář.“ Ale Boleslav tasil meč a volaje: „Tak tobě chci lepším býti“ — udeřil bratra po hlavě, nieméně nezranil ho. — Václav se obrátil s výkřikem „Co sis to smyslí“ a chopiv se bratra, mrštil jím o zem a padl na něho, výhruzně volaje: „Teď ti Bůh pomoz, bratře!“

Boleslav se dal do křiku. Přiskočil Tuža, jeden ze spiklých, a ranil knížete do ruky, objevili se i druzí Václav vida přesilu a jsa bezbranný, dal se na útěk do chrámu, jako asyly. Ale Čsta a Tista ho dohonili ve dveřích a skolili. Hněvsa pak proklál jej mečem. I padl, vzdychaje: „V ruce Tvé, Pane, odevzdávám ducha svého“ a skonál.

Čeď pak nižší rozsekala mrtvé tělo jeho na kusy. Potom se vrhli na průvodce Václavovy; přední z nich Mstina byl zabit, ostatní se rozutíkali, ale někteří zhubeni byli na útěku.

Tista radil, aby byla zabita i Drahomiř, aby se tak Boleslav zbavil všech překážek. Ale kněžic odmítl, to že je zbytečno, že mají kněžnu ve své moci.

Tělo Václavovo ostalo ležeti zohaveno před chrámem, až se po chvíli odvážil kněz Chrastěj přikryti je tenkou plachtou.

Uslyševši pak Drahomiř o zabití syna svého, přispěchala, padla na srdce jeho a plačíc sbírala jeho údy. Ale bála se je přenést do svého příbytku, a tedy v kněžské jizbě tělo umyli, oblékli a pohřbili prostřed chrámu. Kněžna pak zvěděvši, že se i o ni ukládá, uprchla do Chorvat. Boleslav poslal za ní vrahy, ale nedostihli jí.

Krvavý převrat dokonán byl potom opanováním hradu Pražského. Stoupenci Václavovi jímání a vybíjení, tu i po venku, kam prchali, i s dětmi svými, ženy pak jejich dány vrahům. Kněží Václavovi oloupeni a vyhnáni; patrně cizí, domácích snad ušetřeno. Jeden z nich, kněz Pavel, snad někdejší kaplan Ludmilin, poslán potom do Boleslavě, aby pohřbil tělo nebožtíko-

vo křesťanským obřadem. Pomocníci Boleslavovi byli asi bohatě odměněni.

Jeden z dvoránů Václavových, zvláště důvěrný a milý, Podiven se zachránil útekem do Němec. Po čase se tajně vrátil a vloudiv se do příbytku Hněvsova, zabil jej na pomstu; byl však na útěku chycen a oběšen.

Taková byla moc knížecí v těchto dobách, že tyto hrůzy znamenaly pouze změnu osob a bratrovrah, ujav se prostě vlády, jist byl otrockou poslušností. Ani od krále německého, kamž asi nový kníže ihned poslal a obnovil všechny závazky, nepřišlo pokárání.

Nicméně kníže Boleslav pokutě neušel. Rozhlásilo se hned poté, že se stal div nad tělem zavražděného; krev, které po 3 dni nechtěla země píti, třetí den před očima všech se objevila na stěnách chrámových. Zjev tento byl v době tehdejší znamením božím a pověst o Václavu jako světcí ihned rostla a se šířila. I panujícímu knížeti nezbylo, nežli se s ní vyrovnati. Učinil pokání a dal přenésti tělo bratrovo slavnostně do Prahy a pohřbiti v kostele sv. Víta, po pravé straně oltáře 12 apoštolů, tam, kde dodnes hrob je zachován.

Přesto mu odpuštěno nebylo. Čím skvěleji zářila sláva Václavova, tím u větší stín padala postava bratra jeho, a hřích, který spáchal v mládí, v prudkém zvášnění a sveden zlými rádci, zastřel potom bezmála na tisíc let všechnu jeho znamenitou vládu, již objevilo teprve moderní badání. Zasloužil by slouiti Boleslavem Velikým, ale svět znal jen Boleslava Ukruťného, jako proklatce, jenž na věčné časy nese v čele svém krvavé znamení Kainovo. Krev zabitého vyvolala pomstu, nad níž horší v dějinách nelze pomyslit.

Sotva 4—5 let panoval Václav, ale byl potom oslaven nad všecky své nástupce; ovšem nikoli jako kníže, nýbrž jako světec. A právě toto jeho zvelebení, především církevní, bylo příčinou, že se v době novější v kruzích, naladěných tendencí opačnou, ozvaly pochybnosti o Václavově významu, ano i hlasy proti jeho oslavě. Jest však třeba správně chápati středověké city a názory a jejich vývoj, a uvědomiti si, že již 50—100 let po Václa-

vovi byly jiné, že jest rozdíl mezi církví doby dávné a pozdní a tím větší mezi dobou naší a tehdejší.

Jest jistě s pravdou, že obraz knížete Václava byl jeho ctiteli zbarven, zkreslen, vyzlacen ve smyslu svatořečení, podle tehdejších ideálních představ, a že spíše tato abstrakce, tento výtvar zbožné fantasie byl více uctíván než skutečná živá podstata. Jest však otázka, zdali tato vidina znehodnocuje historickou osobnost.

Pravda jest, že Václav nebyl mučedníkem pro víru, jak líčily některé pozdní legendy, jako by byl zahuben proto, poněvadž utvrzoval křesťanství, a jakoby jeho vrazi i Boleslav byli pohany! Nebylo vůbec v Čechách bojů mezi pohanstvím a křesťanstvím.

Spíše by se mohlo říci, že byl mučedníkem pro církev; jeho přízeň k duchovenstvu a zas vyhnání kněží po jeho smrti by mohlo tu býti dokladem. Ale ani tomu není tak. Církev X. stol. v říši i u nás není ještě samostatnou organizací, něčím vedle státu, jako v době pozdější, nýbrž pouhým zřízením státním; u nás tím více, že sám biskup byl mimo zemi. Kníže je pánem církve, kostelů, kněží; on je jmenuje (svěcení má při tom význam zcela podřízený), rozkazuje jim, trestá a sesazuje, aniž se ohlíží na koho, klerus v této době je prostě služebníkem státu. Vkládati do těchto časů jaké tendence klerikální nebo protiklerikální je nedorozuměním.

Nicméně nutno připustiti, že Václav ze stanoviska církevního mučedníkem byl, byť i jen nepřímou a v druhé řadě. Neboť chtěje sloužiti myšlence, kterou hlásali tehdejší apoštolové církevní, vzbudil tím nenávist jedné strany a padl jako obět této nenávisti.

Vlastním motivem boleslavské tragedie byla jednak surová msta, jednak nezkrocené rozdychtění po vládě, tedy pohnutky docela nízké, ziskné; co se událo v Boleslavi, byla politická vražda. Ale hubíce toho, jež nenáviděli, kdo stál v cestě, zavraždili v něm představitele tehdejších církevních ideálů, plnítele boží vůle. Václav vskutku utrpěl i pro ně smrt, a nebylo ani třeba zázraků, aby církev plným právem jej mohla přičísti ke svým krvosvědům a ctíti za svatého.

Byl-li zde vskutku podstatný důvod této úcty, pak už méně na tom záleží. že se představy o svatém knížeti přizpůsobovaly a měnily podle doby. Zejména později, kdy opravdu vznikl zápas o vyproštění církve z područí světského, o její povznesení, je samozřejmo, že skladele legend bezděky promítali ideály své doby do časů dávných a věřili tomu sami, že Václav byl takový, jakým ho chtěli mít. Položil-li sám kníže země život za církev, církev tím více rostla a stoupala v očích laiků; možno se odvážit dokonce i protimluvu, že vrahové, kdyby byli chtěli ubíti ve Václavu nebezpečné sobě proudy, vlastně jim nesmírně prospěli, davše jim takto mocnou oporu, svatého ochránce v nebesích. Po té stránce jest ovšem s pravdou, že úcta ke svatému knížeti je především dílem kněží, domácích i cizích, kteří ode dvora jeho byli rozehnáni; pronikla tak brzy po smrti a tak se rozšířila, že uznána byla veškerou církví, římskou i východní, aniž bylo třeba procesu kanonisačního.

Stačí-li podání, jak je vypracovaly legendy, věřícím zanencům, sotva může uspokojiti jiné, kdož jimi nejsou, zejména, když ono podání nijak neimponuje naší době, která se koří síle a činu a pohrdá slabostí a zbytečnou pokorou. Proto také jsou i pochyby a nepříznivé úsudky o Václavovi. Ale s křivdou.

Nutno se vmyslit v životní názor středověký. Byl docela jiný, vida cíl člověka ve spáse na věčnosti; tento svět jen proto je stvořen, aby se tu člověk mohl připravit pro život posmrtný. Ale ďábel chce ho přivést o spásu, chce ho uchvátiti pro sebe, i svádí křehkost lidskou sterými lákadly, světskou rozkoší, tělesnou žádostí, pýchou. Lze mu s pomocí boží odolati, a to sebezapíráním, přemáháním těchto nabídek, pokorou, odříkáním, modlitbou a službou Bohu. Ten, kdo je obrněn těmito prostředky, stupňovanými až k chorobnému umrtvování vlastní bytosti, jest vzorem středověkého křesťana, a vzor tu našel své vtělení v životě mnišském.

Kdo zná podrobněji duševní vyvoj lidstva, nalezne pochopení i pro tyto krajnosti životní a uzná, že i jich bylo svým časem potřebí. Nelze se o tom šířiti, ale právě

z tohoto ovzduší, zaníceného askesí, vzešla ona líčení života Václavova, unavující až rozjímáním o jeho cnostech a neustálém modlení, s podivnostkami, jak v noci tajně unikával ze svého dvora, chodě bos po ostrém kamení nebo ledu, až krvácel, jak trýznil tělo své spodním rouchem drásavým, jak dokonce v noci tajně bral hrozny a obilí a připravoval víno a hostie k bohoslužbě.

To je vše dílo pozdější mnišské obrazotvornosti, a ti kritikové, kdož věřili, že vskutku tak bylo, nemohli srovnati s těmi věcmi, že by mohl býti Václav dobrým panovníkem; i viděli v něm proto pouhý nástroj kněžský, slabocha tělesného i duševního, ba sketu. Zdálo se jim dokonce, že z přílišné mírumilovnosti, lépe zbabělosti, raději platil Němcům poplatek, jen aby nemusil sáhati ke zbrani. K tomu pak (pod vlivem našich moderních národních zápasů) vyrostl dokonce předsudek, že Václav nebyl ani dobrý Čech, poněvadž ochotně Němcům sloužil, a že tedy vražda boleslavská měla vlastně význam vlastenecký.

Opravdu nic z toho z legend nevyplývá, i legendy mají pro Václava všechno uznání jako vladaře, a stačí jen poodhrnouti tu clonu vyšperkovaného mnišského oslavování, aby se objevila pravá podstata a nespravedlnost všech těch křivých odsudků.

Shrme-li stručně, co bylo již pověděno, je obraz Václavův jiný. Václav, jakkoli jinoch sotva dvacetiletý, je statný a silný; bavil se jezdeckou hrou na koni, pustil se holýma rukama do ozbrojeného Boleslava a povalil ho na zem; lze-li rozuměti slovům „Teď ti Bůh pomoz, bratře“ jako výhrůžce, nemínil mu velkodušně odpustiti.

Osobní jeho energie tuším prosvítá z řeči při nastoupení trůnu (arci smyšlené legendistou, ale ve shodě s dějem), kdy sebevědomě — hoch 15letý — ohlašuje dvořanům, že se nemíní jimi dáti vázati; jeví se v jeho kroku proti matce, kterouž přece něžně miloval.

O sketovi by nebyl Boleslav uvěřil, že ho chce zabít. Nerozhodného slabocha by byli snadno sehnali s trůnu; ale oni se ho báli, i bylo potřebí lži a vraždy, aby se ho zbavili. Pustil se do boje s knížetem kouřimským

a vítězně ho přemohl. Odvážil se vzdorovati cizí přemoci nepřátelské, bránil se a podrobil se teprve tehdy, kdy všechna obrana již byla nemožná. Stejně tak byli nuceni se zachovati sám Boleslav I., Břetislav I., i Přemysl II. A konečně, kdyby býval Václav mdlý a nestatečný, byli by jej Čechové ctili především jako svatého vévodu, jako kníže nebeského vojska?

Nevyhýbal se veselosti, a mohl-li jej bratr zváti na dobré pití, a je-li s pravdou, že byl i ženat a otcem, sotva lze mu vytýkati přílišný asketismus.

Avšak lze říci, že Václav byl nejen dobrým, anobrž i znamenitým panovníkem, a že má pro nás Čechy, národ i stát, význam veliký.

Velikost se, pravda, pojívá k úspěchům válečným. Nevíme ovšem o výbojích Václavových, ale zmínky legend o jeho vítězstvích sotva jsou jen zdobnou frází. Je aspoň zjevno, že uhájil jednotu země proti odboji. A vlastně (ač nevíme, zda také k tomu sám nepřispěl) jest Václav prvním českým vladařem, o němž je jisto, že vládne celým Českým státem, neboť kníže kouřimský byl mu poddán. Již v tom je pro nás reprezentativní prvek neocenitelné hodnoty; právě Václavem Svatým můžeme ukázati před celým světem, že Český stát trval a kvetl pod vlastním pánem již před tisíci lety!

Václav se osvědčil obratným státníkem, tam kde meč válečný se ukázal nedostatečný. Třeba boj byl ztracen, dosáhl vyrovnání co nejčestnějšího, s obětí co nejmenší a se zajištěním celistvosti a klidného rozvoje knížectví.

I vnitřní jeho politika, kterou se hleděl přikloniti k západní kultuře a vejíti v jistý zabezpečující poměr, jakkoli nemohla býti hrdinská, svědčí o střízlivé rozvaze a moudrosti. Bylo příkazem sebezáchovy neostati mimo hrozivý kolos říše Německé, jenž svou tíhou mohl snadno rozdrtit slabé sousedy. Je snad hořko na to pomysli, ale tuším, v nerovném tom poměru nebylo lze jinak získati času a prostředků k vlastnímu zesílení. Václav tu počíná ze železné nutnosti politiku zdravé opportunity, v níž potom pokračovali všichni jeho ná-

stupci; vybočili-li, vždy zle toho pykali. A její výsledek?

V 300 letech vyrostl z pokořeného lenníka českého mohutný vládce, jenž zdvojnásobí svou korunu a nakonec na čelo své si staví odznak první moci na světě, vínek císařský; zatím co jiné veliké země slovanské, Bodrců, Srbů, Luticů, Pomořanů a z větší části i Slovanů alpských, kteří volili politiku válečnou, se proměnili v nesmírné pohřebiště, z jehož kostí až k Baltu, Němnu a nížinám dunajským vyrostla omladlá síla výbojné nové Germanie.

Připomeňme si opět, že ke jménu Václavovu se pojí první slibné náběhy národohospodářského povznesení.

Avšak největší význam vlády Václavovy lze viděti v jeho působení kulturním. Arci v celé střední Evropě počátky osvěty jsou nerozlučně sdruženy s křesťanstvím. Již jeho základní myšlenky přinášely proti pohanskému názoru něco nesmírně velikého, a k tomu se druží citová náplň, mravní hloubka, evangelická láska. Proto zvítězilo i nad vysoce skvělou vzdělaností antickou; čím se mohlo proti němu stavěti chudičké barbarství pohanů germánských a slovanských?

Sice plné síly, tvořivé schopnosti, upřímného citu, ale dosud neprobuzených a spoutaných nezkrocenými pudy dětí přírody. Kalné, sverepé vášně, rozpoutané, požitky smyslné, sobectví bez kázně a míry, vraždění, mrzačení, pustošení a plenění, mnohoženství, bránící vzniku rodinných citů a udržující porobu žen, nelitostné otroctví jatečů, neplodné utrácení sil — tot' obraz národů z počátku středověku.

Tomuto temnému soumraku učení Kristovo opravdu přineslo úsvit a vykoupení. Již myšlenka, že jest ještě život jiný než tato bída, život, v němž spravedlivý soudce odplatí všem po zásluze, byla nesmírnou útěchou trpícím a uhněteným, a usmířením s vezdejšími strastmi. Evangelium v pravdě zvěštovalo pokoj všem zneklidněným, tápajícím, beznadějným duším a vrátilo zoufalcům opět cenu života.

Připojme k tomu nauku mravní, jíž se dostává ne-

zřízeným synům přírody první kázně, s níž v rouše přikázání božích spojena byla i hygiena, spořádaný život rodinný, odtud i pevnější státní řád, odstranění otroctví a ušlechtilější společenské obcování. Ve znamení božské úcty se rozvíjí pomalu chápání krásy a vede i k počátkům umění výtvarného, hudebního i slovesného. Jestliže ve 300 letech neznámý před tím náš národ s úspěchem se vřadil mezi ostatní státy západoevropské, děkuje za to nejen svému nadání a úsilí, ale také této hluboké duchovní výchově.

Pravda, praxe zůstávala daleko za myšlenkou. Neboť ti, kdož od západu k nám přišli za učitele, sami ještě nedávno byli barbary a jen povrchně a hrubě chápali nauky křesťanské. Proto se neostýchali evangelium lásky šířit mečem a ohněm a spásu věčnou spojovat s porobou nebo dokonce záhubou svých obrátců. I v tom je viděti moudrost našich knížat a také Václavu, že dobrovolným přilnutím ke křtu dovedli předejiti nebezpečnoství, i zaslouží za to vděčného uznání. Pak mohl kříž přinášeti již jen blahé úspěchy.

Avšak kníže Václav je osobností, vynikající nad jiné, ba předstihující všecku svou dobu. Sám byl vzdělanější než většina panovníků, ale nedostí na tom. Právě v jeho době vzešel z kláštera Clunyackého nový obrodný proud, snažící se překonati ony hrubé formy nedokonalého křesťanství, usilující proniknouti k jádru, k světlu, k pravému následování Kristovu podle evangelia. Nebýti křesťanem jen vnějškem, nýbrž srdcem i životem, a tím se povznést k duchovnímu splynutí s Kristem Ježíšem. Je to hnutí, jež se potom jako zlatá nit vine celým středním věkem a jehož dozvuky, třeba v jiných formách, lze viděti i v našem vzplanutí husitském.

Václav pochopil vznešenost těchto snah a zahořel pro ně opravdovou horlivostí, snad i blouznivou. Vždyť byl jinochem, jemuž zápal takový je potřebou duše a dodává mu vzletu a síly. Odtud plynula jeho vroucí zbožnost, jeho ponoření se v mystiku služby boží, jeho střídmy život, jeho skutky křesťanské lásky v projevech vládních i soukromých; legendy ovšem je líčí podle pravidel 6 skutků milosrdenství, ale lze je vystihnouti

i v humanitních rysech jeho vlády, v umírnění krutosti ve věcech soudních, otroctví a trestu smrti.

V rámci křesťanství se snaží povznést mravní úroveň svého lidu k větší dokonalosti a jemnosti; snad úsilněji a předčasněji, než bylo ještě možno žádati — a možná odtud vzešel i jeho rozehod s částí národa, jež ho nechápala, a tu by bylo lze viděti jakousi tragickou jeho vinu, jež nepřímou přivedla jeho pád; ale vinu jak ušlechtilou! — Jestliže snahy jeho znamenaly světlo, pokrok, povznesení národní, pak není pochybením říci, že jeho pád je opravdu tragicky vznešený. Obět za lepší bytí svého národa!

Arci za 4—5 let svého panování nemohl Václav vykonati divy. Ale v tom je podivuhodné kouzlo jeho osobnosti, že daleko víc, nežli za života, prospěl národu svému po smrti.

Třeba se opět rozpomenouti, jak ohromný význam měla církev pozdního středověku, a co v očích světa znamenal světec! Tím spíš, byl-li jím panovník, představitel celého národa, přijatý mezi svaté obecně uctíváné. Pripusťme, že takové uznání bylo i jedním z prostředků papežské politiky, která hleděla tím k sobě připoutati nebo odměniti státy, ale především v tom bylo neobyčejné vyznamenání národa, k němuž světec náležel. Pěkně ocenil je kronikář Kosmas, vkládaje Libuši v ústa proroctví, že z hradu Prahy vzejdou dvě zlaté olivy, které vrškem svým proniknou do sedmého nebe a po celém světě budou zářiti znameními a zázraky; je budou obětmi a dary ctíti a k nim se modliti všechna pokolení země České a druzí národové. Jedna z nich bude slouti „Větší Sláva“. — Byl to takořka průkaz, že národ ten je uznán za rovnocenna ostatním. Úcta svato-
václavská jest takto první a velmi úspěšná propagace našeho národa ve všem světě.

Ale s daleko větším požehnáním, nežli v cizině, kult svatého knížete působil ve vlastním českém lidu. Již proto, že dlouho byl světcem jediným, ale i později, když přibylí čestí patroni ostatní, byl srdečné víře svého národa přece víc, i v nebesích knížetem a dědicem České země. Prostým duším bylo mocnou útěchou, že

máme v nebesích patrona, který dědictví své chrání a lidu svému pomáhá. Proto ho hojně a upřímně ctili chrámy, sochami, obrazy, pobožnostmi, proto se k němu modlili a vzývali ho v dobách soužení, vídali jeho zjev ve chvílích nejkrutějších zápasů a věřili pevně, že nedá českému národu zahynouti. Jeho kopí s korouhví svatovojtěšskou stalo se praporcem posvátným, jeho domnělý znak, orlice, erbem českým, píseň o něm z XIII. stol. je státní hymnou českou, jeho podoba zdobila mince, pečeti, státní zřízení, jeho jméno krylo práva česká, jeho jménem veden byl zemský soud, jeho jménem slul i sídelní Pražský hrad. Otec vlasti posvětil světcí knížeti nejzářivější skvost umění své doby, kapli u sv. Víta nad jeho hrobem, a drahocennou svou korunu jemu věnoval.

Jeho úcta rostla a srostla s českým národem; svatý kníže se stal symbolem Čech, potom celého státu, jenž s chloubou a pohnutím se zval korunou svatováclavskou. Pod tímto symbolem pak vybudována a udržena naše státní jednotnost, i stal se tak svatý Václav svorníkem české národní a politické síly.

A v pravdě lze říci, že chránil svůj lid i v časech těžkého sklíčení. Věřilo se, že jeho pomoc dobyla Čechům vítězství v nebezpečných bojích r. 1126, 1260, 1322. Neméně ctěn byl i v století XV. a XVI. I v dobách pobělohorského úpadku a povržení národovci čeští odráželi hanobitele své řeči obranou, že jest jazykem svatého Václava, i když všechny ostatní slavné děje naše i osoby byly zatlačeny v zapomenutí, ano znešvařeny, památka svatého knížete českého zachovávala aspoň plamének sebevědomí; silné, přepevné doufání v jeho pomoc vklíčilo tak hluboko v srdce českého lidu, že bylo neposlední silou, kterým překonával nejtěžší pohromy. V době těžkého útisku vroucně zazněla slova Balbínova: „Buď nám obnovitelem slávy“, až ve vzrušeném citu obrazotvornosti lidové se Václav stal vůdcem rytířů blanických, s kterými v dobách nejhorších vysvobodí národ svůj a přivede zpět do moci dřívější.

Bylo by tedy nejméně nedorozuměním, kdybychom se nenašli všichni Čechové, kdož dobře smýšlejí se svým

národem — byť rozdílní smýšlením a vyznáním —
v jednom šiku v této vzácné tisícileté vzpomínce.
Nejsme národ veliký, jenž se klidně smí oddávati přepychu bezstarostí. Kol dokola je týž nepřítel, jenž nás ohrožoval před desíti věky, a ještě silnější a hltavější, byť i na chvíli poustál. Smíme-li spoléhati na cizí? Jen na sebe samy. I je povinností naší spíše zdůrazňovati to, co nás spojuje, nikoliv ono, co nás dělí a oslabuje. Jest-li kníže Václav jedním světce, může býti druhým aspoň symbolem jednoty a lásky vzájemné, jež právě tak je silnou mocí jako přímluva u božího trůnu. A proto všichni stejně vroucně můžeme vzpomenouti svého milého knížete a stejně srdečným citem dáti zníti v duši své dávné písní jeho: „Nedej zahynouti nám i budoucím!“